

Sławomir Jagodziński

Elementy rzeczywistości mitycznej w New Age

Collectanea Theologica 69/3, 85-99

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SŁAWOMIR JAGODZIŃSKI, WARSZAWA

ELEMENTY RZECZYWISTOŚCI MITYCZNEJ W NEW AGE

Wybitny religioznawca Mircea Eliade (1907-1986) w książce *Mity, sny i misteria* zajmując się kwestią współczesnych mitów napisał: „Wydaje się, że mit, podobnie zresztą jak wykorzystywane przez niego symbole, nigdy nie traci aktualności psychicznej: zmienia tylko formę i kamufluje swe funkcje. Jakże owocne byłoby więc kontynuowanie badań i demaskowanie kamuflażu mitów na poziomie społecznym”¹. Idąc za tym wezwaniem w niniejszym opracowaniu zostaną omówione przejawy mitu w New Age. Czołowi teoretycy tego zjawiska, na przykład M. Ferguson czy F. Capra, przedstawiają go jako potężną sieć, która działa, aby dokonać radykalnych zmian w świecie². New Age, zwany również Nową Erą lub Erą Wodnika, to „współczesna, spirytualistycznie rozwijana, postępową wiarą w duchową transformację człowieka, która obejmuje najróżniejsze ruchy społeczne i hipotezy”³. Wpływ przyszłościowej i systemowej wizji proponowanej przez New Age widoczny jest w takich sferach jak: nauka (nowa fizyka, systemowa biologia, psychologia transpersonalna czy holistyczna medycyna), życie społeczne (alternatywne wychowanie, ekologia, feminizm, tzw. nowy porządek świata itp.), sztuka (psychodeliczna muzyka, praktyki gnostyczno-ezoteryczne, mistyka natury, inteligencje pozaziemskie i inne)⁴.

Pomimo złożoności i pewnej mglistości systemu myślenia wyznawców Nowej Ery, można wskazać główne jego zasady: 1. Bóg jest rozproszoną we wszechświecie i obecną w każdym bycie energią kosmiczną (monizm i panteizm); 2. Ludzie są częścią bóstwa; 3. Jedyną po-

¹ Zob. M. Eliade, *Mity, sny i misteria*, Warszawa 1994, s. 18.

² Zob. M. Ferguson, *Na rozdrożu: przemiana ludzkości*, w: P. Macura (red.), *New Age*, Kraków 1993, s. 29; por. F. Capra, *Punkty zwrotne. Nauka, społeczeństwo, nowa kultura*, Warszawa 1987, s. 38.

³ Zob. M. Fuß, *New Age*, w: H. Waldenfels, *Leksykon religii*, Warszawa 1997, s. 281; zob. też, *New Age*, w: *Nowa encyklopedia PWN*, t. 4, Warszawa 1996, s. 442.

⁴ Zob. M. Fuß, *New Age*, s. 282.

trzebą ludzkości jest przemiana świadomości (rozpoznanie organicznej jedności wszechrzeczy i swojej boskości); 4. Zło nie istnieje; 5. Zbawienie i szczęście to przejście do nowego rozumienia rzeczywistości oraz życia zgodnego z nowym „wodnikowym” paradygmatem; 6. Przemiana jednostki jest punktem wyjścia do przemiany ogółu ludzkości i nastania epoki harmonii i pokoju. Należy zauważyć, że interpretacja podanych wyżej zasad, bardzo często jest różna u poszczególnych autorów z nurtu New Age. Przeważnie zależy ona od tego, czy dany pisarz identyfikuje się z kierunkiem okultystycznym czy humanistycznym ruchu⁵. Idee chrześcijańskie takie jak: personalny charakter związku człowieka z Bogiem, grzech jako odwrócenie się od Prawdy, czy boskość i wyjątkowość postaci Jezusa Chrystusa nauczaniu Ery Wodnika są nieznane⁶. Monizm Nowej Ery jest najbliższy religiom Wschodu, choć hinduiści i buddyści często temu zaprzeczają, twierdząc, że optymizm New Age wynika z niezrozumienia ducha ich religii (ich zdaniem materialne życie na naszej planecie jest nieszczęściem, a prawdziwa rzeczywistość leży zgoła gdzie indziej⁷).

New Age czerpie swą inspirację z wielu źródeł. Do najważniejszych zaliczyć należy zarówno dawne prądy gnostyczne, elementy religii i filozofii Wschodu, jak i nowe teorie naukowe fizyki, psychologii i przyrodoznawstwa. W wielu koncepcjach doktrynalnych Nowej Ery dostrzec można również związek z rzeczywistością mityczną. Wiele opracowań podejmujących temat New Age wspomina o odradzaniu się w tym zjawisku dawnych mitów i czerpaniu z wielu archaicznych tradycji. Celem niniejszej pracy jest zaprezentowanie problematyki obecności rzeczywistości mitycznej w doktrynie New Age. Za punkt odniesienia dla tych rozważań wzięta zostanie koncepcja mitu M. Eliadego.

Kolejno zostaną omówione następujące zagadnienia: epoka harmonii i pokoju, myślenie mityczne oraz organiczna jedność.

⁵ Por. S. Dobrzański, *New Age zagrożeniem i wyzwaniem dla chrześcijaństwa*, w: tenże (red.), *New Age, Pseudoreligia*, Kraków 1994, s. 11 n.

⁶ Por. C.V. Manzanares, *Nowa Era*, w: tenże, *Prekursorzy Nowej Ery. Mały słownik*, Warszawa 1994, s. 91 n.

⁷ Por. J. Allan, *Poszukiwania duchowe*, w: P. Alexander (red.), *Religie świata. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa 1996, s. 405.

Epoka harmonii i pokoju

W myśl poglądów głoszonych przez ruch New Age, epoka, która ma nadejść, będzie wiekiem komunii i harmonii między ludzkością, wszystkimi stworzeniami i boskością. Ta wizja „szczęśliwej przyszłości” nawiązuje do wielu utopii, jakie stworzyła zachodnia kultura: doskonałego społeczeństwa, nowego Edenu, powrotu do raju i natury. Pojęcie „Nowej Ery” zakorzenione jest jednak przede wszystkim w mitologii „Złego Wieku”.

Mit „Złotego Wieku”

Mircea Eliade w wielu swoich pracach używa terminów „Złoty Wiek”, „raj początków”, „illud tempus”. Określenia te odnoszą się do doskonałych i szczęśliwych początków z mitycznej przeszłości. „Złoty Wiek” umiejscowiony jest zazwyczaj w blisko okresu, w którym rozpoczynało się istnienie świata⁸. Charakterystyczne jest, że rajską epokę odnaleźć można w kulturach przyjmujących zarówno koncepcję czasu cyklicznego, jak i liniowego. Mit „Złotego Wieku” ukazywany jest przez Eliadego w kontekście przeżywania go przez człowieka. W kulturach pierwotnych odnajduje on znamienne tęsknotę za rajem będącą pewnym pragnieniem przewyciężenia aktualnej kondycji ludzkiej. To dążenie Eliade zalicza do najsilniejszych i najbardziej powszechnych pragnień, jakie przejawiają ludzie różnych kultur i religii. Wszelkie mity dotyczące epoki „Złotego Wieku” mają pewne wspólne motywy. Ukazują one mityczną społeczność ludzką, która cieszyła się szczęściem, spontanicznością i wolnością; żyła w harmonii z naturą i w przyjaźni ze zwierzętami; miała możliwość łatwego kontaktowania się z bogami, co zapewniało jej bliskość i opiekę Istot Nadprzyrodzonych⁹. Niestety, na skutek jakiegoś tragicznego wydarzenia mitycznego nastąpił upadek człowieka. Utracił on swój pierwotny stan i kondycja jego istnienia radykalnie się zmieniła. Od tego momentu ludzi zaczęły nawiedzać troski, cierpienie i śmierć. Zniszczeniu uległ harmonijny związek człowieka ze światem przyrody oraz utracony został dar szczególnej przyjaźni i bliskości Nieba. Cały świat i wszelkie ludzkie życie od tego czasu naznaczone zostały piętnem upadku¹⁰.

⁸ Zob. J. Smith, *Golden Age*, w: M. Eliade (red.), *Encyclopedia of Religion*, t. 6, New York 1987, s. 69.

⁹ Zob. H.B. Partin, *Paradise*, w: M. Eliade (red.), *Encyclopedia of Religion*, t. 11, s. 391.

¹⁰ Zob. M. Eliade, *Mity, sny i misteria*, s. 64.

Mit „Złotego Wieku” według Eliadego w bardziej lub mniej złożonej formie spotkać można na całym niemal świecie. Wyobrażenia tej pradawnej epoki rajskiej zawsze obfitują we wszystko to, co dobre i przyjemne. Związana z tym jest wszechobecna tęsknota za rajem. Wyraża się ona w wielkiej nadziei (obecnej w wielu społecznościach) na przekroczenie niedoskonałej kondycji ludzkiego istnienia i przywrócenie jej stanu rajskiego¹¹. W kulturach pierwotnych można wskazać pewne charakterystyczne sposoby przywracania „Złotego Wieku”. Należą do nich wszelkie religijne obrzędy dotyczące odzyskiwania czasu „początków”, takie jak: naśladowanie i odtwarzanie archetypicznych gestów bogów, mające przywrócić szczególną z nimi łączność; praktyki seansów szamańskich; kult natury i odzyskiwanie harmonijnych z nią relacji.

Jedną z form tęsknoty za rajem odnaleźć można w ruchach millenarystycznych. Podstawową ideą charakterystyczną dla millenaryzmu jest przekonanie o bliskim końcu obecnego świata i nastaniu nowej rzeczywistości, bogatej w harmonię, pokój i szczęście. Odzyskanie pierwotnej doskonałości poprzedzone musi być serią katastrof i rozpadem tradycyjnych struktur społecznych. Gdy to się dokona, nastanie nowe życie¹².

Eliade w swoich badaniach mitu „Złotego Wieku” wskazuje również na wiele jego form we współczesnym świecie. Funkcjonujący mit rajski dostrzega on m.in. w tzw. religiach politycznych. Ideologia marksistowska, na przykład, głosząc, że w wyniku zwycięstwa proletariatu powstanie idealne, bezklasowe społeczeństwo, korzysta z eschatologicznych mitów o nastaniu ziemskiego raj. Inny przykład stanowi niemiecki narodowy socjalizm, który czerpiąc wzory z mitologii germańskiej próbował odnaleźć duchowe źródła „rasy”. Wskreszenie w głębi duszy wiary w germańskich przaprzodków miało przygotować naród do ostatecznej rozprawy i narodzin „nowego świata”¹³. Mityczne struktury „Złotego Wieku” Eliade dostrzega też w pewnych zjawiskach współczesnej kultury. Mit rajski wykorzystywany jest w literaturze, filmie, obecnym jest w różnych formach rozrywki i niektórych modach. Ideologia nudyzmu, postulaty całkowitego wyzwolenia seksualnego, czy ruch hipisowski¹⁴ zdradzają ślady „tęsknoty za rajem” – dążenia do mitycznego stanu sprzed

¹¹ *Tamże*, s. 63.

¹² Zob. J. Smith, *Golden Age*, w: M. Eliade (red.), *Encyclopedia of Religion*, s. 71.

¹³ Zob. M. Eliade, *Mity, sny i misteria*, s. 15 n.

¹⁴ Zob. M. Pęczak, *Hipisi*, w: tenże, *Mały słownik subkultur młodzieżowych*, Warszawa 1992, s. 36 n.

upadku¹⁵. Według Eliadego mit „Złotego Wieku” nigdy zupełnie nie zniknął z ludzkiego myślenia i zachowania. Daje o sobie znać w snach, fantazjach i tęsknotach każdego człowieka, ale również w filozofiach, ideologiach i modach kulturowych całych grup społecznych.

Nowa Era

Ruch New Age wpisuje się w te zjawiska we współczesnym świecie, w którym widoczne są struktury mitu „Złotego Wieku”¹⁶. Podobnie jak myśl millenarystyczna, tak i Nowa Era określona jest pewnymi obliczeniami kalendarzowymi. Pozostają one w ścisłym związku z astrologią¹⁷. Zgodnie ze starożytnymi tablicami astrologicznymi po Wieku Ryb, w którym obecnie żyjemy, nastąpi okres zwany Wiekiem Wodnika. Ma się to dokonać na przełomie XX i XXI w. Nowa Epoka przyniesie nowy ład światowy, nową przemienioną ludzkość i nową religię¹⁸. Według głównych teoretyków ruchu New Age przejście z jednej ery do drugiej nie dokona się w jednej chwili. Jest to ewolucyjny proces, który zdaniem M. Ferguson już się rozpoczął. Pisze ona: „Ogarnęła nas wielka przemiana, nieodwołalna i przenikająca dreszczem (...) Chodzi tu o nową postawę ducha o przewrót świadomości masy krytycznej osób, o sieć wystarczająco silną, by w sposób radykalny zmodyfikować naszą kulturę”¹⁹. Z tych słów wynika, że naczelną ideą New Age jest dokonanie pełnej przemiany obecnego świata. Aktualna stara epoka uważana jest za upadłą. To piętno upadku dotyczy zarówno człowieka, jak i całego jego otoczenia²⁰. Główne cechy kończącego się obecnie wieku to w przeważającej większości zjawiska negatywne, takie jak: podziały, brak zaufania, nienawiść, wojny i niesprawiedliwość. Na taki obraz współczesnej rze-

¹⁵ Zob. M. Eliade, *Sacrum i profanum. O istocie religijności*, Warszawa 1996, s. 172.

¹⁶ Por. A.E. Kubiak, *Co przyniesie Nowy Wiek? Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze* (1996) nr 8, s. 2 n.

¹⁷ Zob. M. Fuß, *Era Wodnika*, w: H. Waldenfels, *Leksykon religii*, s. 109; por. J. Małkowska, *New Age, Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze* (1996) nr 8, s. 16, 25 n.

¹⁸ Zob. W. Bockenheimer, *Wodnik, era Wodnika*, w: *Encyklopedia Nowej Ery*, Wrocław 1993, s. 373; por. G. Danneels, *Nowy ład, nowa ludzkość, nowa wiara. New Age*, Kraków 1992, s. 19.

¹⁹ Zob. M. Ferguson, *The Aquarian Conspiracy*, Los Angeles 1980, cyt. za: A. de Las-sus, *New Age, nowa religia?* Warszawa 1993, s. 8; por. J. Prokopiuk, *New Age Movement*, „i” miesięcznik trochę inny (1990) nr 3, s. 43.

²⁰ Por. Lazaris, *Czy ktokolwiek naprawdę wie czym jest New Age?* „i” miesięcznik trochę inny, s. 8 n.

czywistości złożyło się wiele czynników. Materializm, świecki humanizm, całkowita desakralizacja świata, rozdźwięk pomiędzy sferą nadprzyrodzoności a ludzkością – to tylko niektóre przyczyny degradacji świata, na które wskazuje New Age²¹.

W takiej zdecydowanie negatywnej ocenie tego, co „tu i teraz”, widoczny jest wyraźny mechanizm, który prowadzi do popularyzacji idei o zbliżającym się „Złotym Wieku”. Silne bowiem poczucie niechęci i braku perspektyw na zrealizowanie potrzeb i pragnień człowieka jest podstawowym czynnikiem, który ułatwia rozniecenie i utrzymanie w jego sercu płomiennej nadziei na lepszą przyszłość. Tak, jak wyłaniająca się kiedyś z pokolenia lat pięćdziesiątych kontrkultura²², tak obecnie ruch New Age stymulowany jest niezadowolaniem wielu ludzi z realiów współczesnej epoki. Obraz nowej rzeczywistości, która ma się w przyszłości ukształtować, jest w dużej mierze przeciwieństwem tego co reprezentuje „upadły” świat²³. Widoczna w tym jest wyraźna zbieżność obrazu Ery Wodnika i kształtu mitycznej epoki rajskiej, bogatej we wszelkie dobro i piękno. W przeciwieństwie do Wieku Ryb, Nowa Era będzie czasem pokoju, harmonii, jedności i odnowy. Społeczność ludzka w przyszłym świecie oparta będzie na nowych wzajemnych związkach ze światem natury. Wynikać one będą z organicznego podejścia do wszechświata, który dotychczas określany był wizją mechanistyczną. Ludzie rozumieją, że świat jest żywym organizmem podtrzymującym i karmiącym ich, za który są odpowiedzialni. Takie podejście do środowiska, jak zapewniają liderzy New Age, zakończy erę wyczerpania natury. Dominację człowieka nad światem zastąpi poczucie wspólnoty z otaczającą go rzeczywistością. Umożliwi to ludziom życie w harmonii ze światem przyrody²⁴. Nowe społeczeństwo będzie społecznością zdecentralizowaną, w której ludzie opuszczą wielkie miasta i zamieszkają w małych miasteczkach i wsiach. Tam możliwe stanie się życie w znacznie większej integracji z naturą²⁵.

²¹ Zob. D.R. Groothuis, *New Age – czy naprawdę Nowa Era?* Katowice 1994, s. 49, 54 n.

²² Zob. M. Pęczak, *Kontrkultura*, w: *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, t. 3, s. 468.

²³ Zob. F. Capra, *Punkt zwrotny...*, s. 559.

²⁴ Zob. B. Griffiths, *W poszukiwaniu najwyższej świadomości. Zachodnia nauka i wschodni mistycyzm ku wizji nowej rzeczywistości*, Bydgoszcz 1995, s. 303; por. R.N. Baer, *W matni New Age*, w: R.N. Baer, *W matni New Age*, S. Rouvillois, *New Age – kultura i filozofia*, Kraków 1996, s. 132.

²⁵ Zob. B. Griffiths, *W poszukiwaniu najwyższej świadomości...*, s. 304.

Powstanie kultury nowego świata związane będzie z docenieniem w niej aspektu żeńskiego. Spowoduje to kres dominacji męskiej, którą cechują: agresywność, współzawodnictwo, wyłącznie racjonalne i analityczne podejście do życia. Znaczenie kobiet bardzo wzrośnie dzięki ich intuicji i wrodzonej mądrości. Struktury małżeńskie i rodzinne nie przetrwają długo, bo dla „Wodnika” istotna jest wolność i twórczość²⁶. W nowym świecie zyska uznanie i poszanowanie różnorodność. Kolor skóry, stan cywilny czy orientacja seksualna nie będzie powodem dyskryminacji. Zapanuje swoboda seksualna w wersji idealnej, która doprowadzi do wyeliminowania pornografii, prostytucji, gwałtu, wykorzystywania seksualnego dzieci i innych przerażających form zachowania seksualnego²⁷.

Jednym z zadań Nowej Ery będzie pojednanie wszystkich religii, czyli „powrót do starożytnej mądrości”, która leży u ich podstaw. Ludzkość zrozumie w końcu, że wszystkie tradycje, od najbardziej prymitywnych do najwyższej zaawansowanych, są ze sobą związane i wzajemnie od siebie zależne. Wszystkie one urzeczywistniają starożytną mądrość i holistyczne rozumienie życia²⁸. Skostniałe struktury religii muszą zostać odnowione nie tylko w swej istocie, lecz przede wszystkim w odniesieniu do innych tradycji. Wyłoni się wtedy jedna wielka religia kosmiczna, uniwersalna mądrość, w której podstawowe wartości chrześcijaństwa utrzymane będą we wzajemnych żywych związkach z wartościami innych religii²⁹. Nastanie czas, w którym ludzie i Bóg zostaną ponownie zjednoczeni. Rozwój nowego, wyższego stanu świadomości – świadomości Boga – pozwoli na bezpośrednie doświadczenie boskości zamieszkującej w każdym człowieku i w każdym innym bycie. Dni Króla-Boga przeminą, każdy stanie się królem-bogiem lub królową-boginią. Boskość będzie się przejawiać we wszystkim i nie będzie budzić lęku w nikim. Każdy człowiek ostatecznie korzystając ze swej boskiej energii osiągnie własną „doskonałość”. Zaowocuje to powstaniem zjednoczonej kultury planetarnej, która zapewni wszystkim ludziom spełnienie ich natury i zrealizowanie marzeń³⁰. Realizowanie tak przedstawionej nowej wizji świata według liderów

²⁶ Zob. F. Capra, *Punkt zwrotny...*, s. 567, por. J. Prokopiuk, *New Age Movement*, s. 44.

²⁷ Zob. J. White, *Świt Ery Wodnika. Spotkanie Ducha i Nauki*, Bydgoszcz 1996, s. 24.

²⁸ Zob. B. Griffiths, *W poszukiwaniu najwyższej świadomości...*, s. 307.

²⁹ *Tamże*, s. 316.

³⁰ Por. J. Prokopiuk, *New Age Movement*, s. 44.

New Age jest drogą do odnowy świata, drogą do stanu rajskiego, jaki był udziałem człowieka w mitycznych „początkach”³¹.

Opisy „odnowionego świata”, zawarte w wielu publikacjach z nurtu New Age, potwierdzają odwieczne pragnienie drżące w człowieku – życia w pięknym, dobrym, pełnym harmonii i pokoju świecie. Pragnienie to Eliade nazywa „tęsknotą za rajem”, za owym stanem panującym przed mitycznym upadkiem. Tak, jak nieraz już w historii, tak i obecnie przez ruch New Age wspomnienie ahistorycznej szczęśliwości „nawiedziło” ludzkość. Dzieje się tak zawsze w chwili, gdy człowiek uświadamia sobie niedoskonałość i ograniczoność swojej egzystencji.

Myślenie mityczne

Mircea Eliade zajmując się badaniem relikwów postaw mitycznych we współczesnej kulturze, wskazuje na ich charakterystyczne aspekty. Za główne cechy myślenia mitycznego w umysłach ludzi nowożytnych, uznaje kreację wzorcowego modelu oraz powtarzanie zachowań wzorcowych³². W społeczeństwach archaicznych wyjaśnienie mityczne zawsze było odpowiedzią na konkretny problem związany z egzystencją człowieka. Nie było ono nigdy czysto teoretyczne, dotyczyło przede wszystkim praktycznego życia. Takiego typu wyjaśnienie charakteryzowały wielka emocjonalność, intuicyjność i często irracjonalność. Stanowi to przejaw jednego z zasadniczych rysów religii plemiennych, w których prawie wszystko ujmowane jest w kategoriach ludzkiego doświadczenia³³. Funkcjonujące przez opis przyczyny i skutku myślenie racjonalne dla społeczności pierwotnych nie było najistotniejsze. Najważniejsze było znalezienie uzasadnienia dla kształtu świata takiego, jakim się on jawi człowiekowi. Mit mając charakter totalny doskonale tę funkcję wypełniał. Ukazywał bowiem modele wyjaśniające zarówno budowę kosmosu i relacje w nim występujące, jak i dawał wzorce dla wielu aktywności ludzkich³⁴.

³¹ Zob. J. White, *Świt Ery Wodnika...*, s. 268 n.

³² Zob. M. Eliade, *Mity, sny i misteria*, s. 22; por. S. Tokarski, *Eliade i Orient*, Wrocław 1984, s. 76

³³ Zob. T. Dajczer, *Egzystencjalny charakter mitu*, *Studia Theologica Varsoviensia* 15 (1977) nr 1, s. 130.

³⁴ Zob. M. Eliade, *Sacrum i profanum...*, s. 80 n.

Mityczny model, z racji swego symbolicznego charakteru, nie ma nic wspólnego z obiektywnym ujęciem obrazu wszechświata. Przedstawia on subiektywne odczucia człowieka uznającego kosmos za organicznie powiazaną jedność wszelkich istot i bytów. W związku z tym w wyjaśnieniach podawanych przez mity dostrzec można, na przykład, swobodne powoływanie się na zjawiska przyrodnicze w celu tłumaczenia sytuacji osobistych, albo z kolei ukazywanie stosunków społecznych jako uzasadnienie określonych zjawisk ze świata fauny i flory. Zawsze bowiem celem mitycznej „logiki” pozostanie praktyczne rozwiązanie sprzeczności życia społecznego przez przedstawienie ich w jasny sposób i dostarczenie logicznego modelu, w którym mogą być przezwyciężone³⁵.

Myślenie mityczne ujmuje rzeczywistość wprost, a nie pośrednio przez myślenie dyskursywne. Postulaty zdecydowanego odejścia od wyłącznie intelektualnego wyjaśniania świata i życia zawarte są w wielu publikacjach z nurtu New Age. Na przykład w książce *Za głosem intuicji* autorów – S. Gawain i L. King – przekonują czytelnika, że prawdziwa odnowa człowieka dokona się tylko wtedy, gdy uaktywni on intuicyjną stronę swojej natury. W nowym świecie – stwierdzają – trzeba „nauczyć intelekt uznawać w intuicji wartościowe źródło informacji i porad³⁶. To wyraźne dopuszczenie do głosu przenikniętej emocjami i czasami ryzykownej i intuicyjnej strony natury człowieka sprawia, że w wielu poglądach głoszonych przez ruch Nowej Ery dostrzec można cechy myślenia mitycznego. Jak już było wspomniane zasadniczą cechą takiego typu myślenia jest budowanie modeli wyjaśniających rzeczywistość. W New Age funkcję kreowania wzorcowych rozwiązań doskonale pełni swoiście pojęta nauka. Zanim zostanie rozwinięty ten wątek należy wcześniej stwierdzić, że człowiek od dawna przejawia dążenie do pogodzenia wyznawanego przez siebie światopoglądu ze zdobyczami nauki. Na przykład w przekonaniu wielu ludzi religia dopiero w powiązaniu z nauką jawi się jako rzeczywistość pewna i sprawdzalna. Roszczenie do naukowego wymiaru głoszonych poglądów jest jednym z istotnych elementów doktrynalnych New Age³⁷.

³⁵ Zob. L. Dupre, *Inny wymiar: filozofia religii*, Kraków 1992, s. 191; por. M. Eliade, *Historia wierzeń i idei religijnych*, Warszawa 1988, t. 1, s. 27.

³⁶ Zob. S. Gawain, L. King, *Za głosem intuicji. Jak udoskonalić siebie i zmienić życie naszej planety*, Warszawa 1995, s. 85.

³⁷ Zob. B. Dobroczyński, *Proteuszowe oblicze Wodnika*, Znak 43 (1991) nr 7, s. 82.

Zwolennicy Nowej Ery odstępują od tradycyjnie rozumianej nauki opartej na filozofii kartezjańskiej (dualizm, mechanicyzm, skrajny racjonalizm), proponując w zamian tzw. holistyczne jej ujęcie³⁸. Osobą, która zajmuje się tą problematyką jest fizyk atomowy i filozof – Fritjof Capra. W swoich publikacjach usiłuje on zaadaptować osiągnięcia współczesnej fizyki i innych nauk szczegółowych do doktryny New Age³⁹. W *Punkcie zwrotnym* pisze: „Coraz więcej uczonych, zdaje sobie sprawę, że myśl mistyczna tworzy spójne i sensowne podstawy filozoficzne dla współczesnych teorii naukowych, dla takiej koncepcji świata, w której odkrycia naukowe mężczyzn i kobiet mogą pozostawać w idealnej harmonii z ich celami duchowymi i religijnymi przekonaniem⁴⁰. Widoczne jest tu dążenie do dotychczasowego, analitycznego myślenia ujęciem syntetycznym. Wszechświat wobec powyższego to nie maszyna, ale jeden wielki i żywy organizm funkcjonujący nie dzięki mechanice, lecz w oparciu o relacje jakościowe. Nie ma w świecie elementów antagonistycznie do siebie nastawionych, ale wszystkie one razem stanowią wielką „rodzinę”. Capra uważa, że zwrot od pojęcia części ku pojęciu całości jest podstawowym kryterium nowego paradygmatu w nauce. W tradycyjnym myśleniu naukowym uważano, że dynamikę jakiegos złożonego systemu można zrozumieć na podstawie cech poszczególnych jego części. Nowy sposób wyjaśniania rządzi się odwrotną zasadą. Własności poszczególnych części składowych da się zrozumieć jedynie w aspekcie całości. To bowiem, co nazywamy częścią, jest ostatecznie tylko fragmentem nierozzerwalnej sieci wzajemnych relacji⁴¹. Nauka opierająca się na takich prawach staje się potężnym narzędziem badań świata. Dążenie do ukazania elementów uniwersalnej i generalnej wizji rzeczywistości ma ogromny wpływ na procesy, za pomocą których ludzie starają się poznawać siebie i swoją pozycję w świecie⁴². Zasadniczą cechą metody naukowej, według Capry, jest stopniowe formułowanie kolejnych, wzajemnie zazębiających się, modeli i teorii, przy jednoczesnym tworze-

³⁸ Por. H. Wajdenfels, *Fenomen chrześcijaństwa wśród religii świata*, Warszawa 1995, s. 17.

³⁹ Por. P.H. Lochhaas, *Co to jest... Ruch New Age*, Bielsko-Biała 1993, s. 22.

⁴⁰ Zob. F. Capra, *Punkt zwrotny...*, s. 114; por. R. Tomczak, *Bezdroża New Age*, Zielona Góra 1994, s. 22 n.

⁴¹ Zob. F. Capra, D. Steindl-Rast, T. Matus, *Należć do wszechświata. Poszukiwania na pograniczu nauki i duchowości*, Kraków 1995, s. 116 n.; por. K. Małdel, *New Age: Gnosis rediviva? Horyzonty Wiary* 5 (1994) nr 1, s. 62 n.

⁴² Zob. F. Capra, *Tao fizyki. W poszukiwaniu podobieństw między fizyką współczesną a mistycyzmem Wschodu*, Kraków 1994, s. 29 n.

niu odpowiadających im organizacji społecznych⁴³. W ten sposób człowiek korzystając z procesu naukowego i gromadząc wiedzę może jednocześnie bezpośrednio poznawać swoje miejsce w świecie oraz zgłębiać tajemnicę swojej egzystencji⁴⁴. Choć istnieje różnica pomiędzy naukową weryfikacją teorii a afektywną weryfikacją mitu, to należy stwierdzić, że w wielu koncepcjach New Age myśl naukowa działa w podobny sposób jak myśl mitologiczna w społecznościach archaicznych⁴⁵. Holistyczny wymiar nowej nauki pozwala jej formułować modele odnoszące się zarazem do ludzkości, historii i całego wszechświata. Sposób wyjaśniania, którym się ona posługuje, jest analogiczny do tego, jaki jest zawarty w wyjaśnieniu mitycznym. Aktualną rzeczywistość interpretuje się przez pryzmat modelu. W przypadku mitu ta interpretacja jest religijna, symboliczna i kulturowa. W przypadku nowej nauki jest to interpretacja oparta na abstrakcyjnym modelu zbudowanym na podstawie oderwanych od życia eksperymentów⁴⁶.

Charakterystyczne dla New Age usiłowanie powiązania osiągnięć nauki z mityczno-religijnym symbolizmem wynika z dwóch zadań, jakie liderzy tego ruchu sobie stawiają. Po pierwsze – zbudowanie holistycznych modeli, które wyjaśniałyby podstawy i naturę wszystkiego co istnieje, a po drugie – okazanie „głębokiego sensu” istnienia świata i człowieka. Realizując te cele New Age wykorzystuje różne nowe teorie naukowe oraz wraca do wielu dawnych mitów. Wszystkie niemal główne idee, na których opiera się wizja wszechświata Ery Wodnika mają związek z rzeczywistością mityczną.

Organiczna jedność

Wiele elementów doktryny ruchu New Age określić można przede wszystkim jako odradzający się mit jedności. Jego duchową esencję stanowi postulat rozpoznania powiązania i współzależności wszystkich aspektów świata. Ma to doprowadzić do pełnej komunii i harmonii wszelkich istnień na ziemi.

⁴³ Zob. F. Capra, D. Steindl-Rast, T. Matus, *Należać do wszechświata...*, s. 46; por. F. Capra, *Punkt zwrotny...*, s. 363.

⁴⁴ Zob. J. White, *Świt Ery Wodnika*, s. 37 n.; por. M. Gardner, *New Age. Notatki o pograniczu nauki*, Łódź 1994, s. 144 n.

⁴⁵ Zob. S. Rouvillois, *New Age – kultura i filozofia*, w: R.N. Baer, *W matni New Age*; S. Rouvillois, *New Age – kultura i filozofia*, s. 348.

⁴⁶ *Tamże*, s. 349.

Monizm

Uznawanie jedności organicznej świata jest najbardziej charakterystyczną cechą religii pierwotnych. W rozumieniu wielu z nich kosmiczna całość obejmuje przyrodę, człowieka, świat duchów, przodków, herosów mitycznych, a nawet bogów. Wszechświat w pojęciu ludów archaicznych jest realnym, żywym i świętym organizmem. Pomiedzy różnymi bytami w nim istniejącymi występuje jedynie różnica stopnia, a nie natury⁴⁷. Wszystko jest nierozdzielnie powiązane i włączone w jedną totalną wspólnotę. Rozszyfrowanie takiej struktury Kosmosu u wielu plemion należy do jednych z ważniejszych aktów poznawczych związanych z inicjacją⁴⁸. Poznanie mitycznej jedności pierwotnej dotyczy świata takiego, jakim był przed stworzeniem. Nie był to chaos, ale niezróżnicowany byt, który pochłaniał wszelkie formy. Ta jedność kosmiczna oznaczała również jakąś całkowitość zawierającą w sobie wszystkie możliwości. Dlatego też w wielu obrzędach rytualnych ludów archaicznych pojawia się dążenie do przynajmniej intencjonalnego powrotu do mitycznej Wszechjedni⁴⁹. Wiedzę o takiej właśnie strukturze świata człowiek archaiczny czerpał z mitów. One to opowiadając o tym, jak *in illo tempore* świat rozpoczął swe istnienie, ukazując taką jego naturę i budowę, która niedostępna jest dla empiryczno-racjonalnego poznania⁵⁰.

Język mitologiczny uznawany jest przez wielu publicystów i pisarzy New Age za najbardziej adekwatny do przedstawiania wielu teorii związanych z nową wizją rzeczywistości. F. Capra pisze, cytując słowa Anandy Kumaraswami, że „mit ucieleśnia największe przybliżenie prawdy, jakie daje się ująć w słowach”⁵¹. Idea głoszona przez New Age, że wszystko jest jednością, choć ma swoje odpowiedniki w myśli religijno-filozoficznej Wschodu⁵², jest również współczesną wersją mitu o jedności pierwotnej wszechświata. Takie nurty w ramach nurtu Nowej Ery, jak nowa fizyka, psychologia transpersonalna, głęboka ekologia, okultyzm to zjawiska, które w różny sposób zdradzają monistyczną wizję świata⁵³. Mo-

⁴⁷ Zob. M. Eliade, *Sacrum i profanum...*, s. 93; por. T. Dajczer, *Buddyzm w swej specyfice i odrębności wobec chrześcijaństwa*, Warszawa 1993, s. 25.

⁴⁸ Zob. M. Eliade, *Traktat o historii religii*, s. 59.

⁴⁹ Zob. tenże, *Mefistofeles i androgyn*, Warszawa 1994, s. 120.

⁵⁰ Zob. tenże, *Traktat o historii religii*, s. 404.

⁵¹ Zob. Capra, *Tao fizyki...*, s. 54; por. B. Griffiths, *Powrót do środka*, Warszawa 1996, s. 82.

⁵² Zob. F. Capra, *Jedność wszystkich rzeczy*, Nomos. Kwartalnik religioznawczy 1 (1992) nr 1, s. 23.

⁵³ Zob. B. Griffiths, *W poszukiwaniu najwyższej świadomości...*, s. 165.

nizm oznacza, że wszystko, co istnieje, przenika się, jest ze sobą powiązane i współzależne. Człowiek, zwierzęta, przyroda, ale także i Bóg to fragmenty jednej rzeczywistości nie podlegającej żadnym ostatecznym podziałom. Wszelkie różnice są tylko pozorne⁵⁴. Wspominany już fizyk Capra uważa, że doskonały stan świadomości to taki, w którym człowiek odrzuca wszelkie ograniczenia i dualizmy, a jego cała istota zlewa się w uniwersalną, nieróżnicowaną jedność⁵⁵. Konsekwencją monistycznego ujęcia świata przez New Age jest uznanie, że ostatecznie wszystko, co istnieje, ma jednakową, boską naturę. Ta idea panteizmu zaprzecza radykalnej transcendencji Boga i wprost prowadzi do Jego depersonalizacji. Adeptci Ery Wodnika określają Boga takimi terminami jak: energia, siła, najwyższa świadomość. Mają one podkreślać pogląd, że byt najwyższy nie jest „kims” lub „czymś” zewnętrznym, ale jest obecny we wszystkim i działa w każdej istocie żywej i w każdej rzeczy⁵⁶. Wizja rzeczywistości, proponowana przez New Age, w dużym stopniu odpowiada mitycznemu obrazowi wszechświata. Zasadniczą cechą jednego i drugiego ujęcia jest bowiem istnienie stopniowego zróżnicowania wszelkich bytów, które stanowią pewne *continuum*. Wszystko, począwszy od najniższych form materii przez formy witalne i umysłowe aż do duchowych i nadprzyrodzonych, jest zespoloną organicznie jednością⁵⁷.

Androgynia

Myśl o jedności pierwotnej Wszechświata występuje w wielu mitach kosmogonicznych. Tego typu mity, o których była już mowa w pierwszym rozdziale tej pracy, miały wielkie znaczenie w życiu ludzi archaicznych. Wiele kosmogonii wyjaśniając akt stworzenia ukazuje go jako podział doskonałej prehistorycznej pełni⁵⁸. Przykładem może być popularny w wielu mitologiach motyw jaja kosmicznego. Obrazuje on całkowitą pełnię, która była na początku czasu. Podział, jaki dokonał się później, dał początek Niebu i Ziemi⁵⁹. Kategoria jaja kosmicznego wyraża

⁵⁴ Zob. U.K. Le Guin, *Osoba i jaźń...*, „i” miesięcznik trochę inny (1991) nr 4(5), s. 54.

⁵⁵ Zob. F. Capra, *Punkt zwrotny...*, s. 506; por. D.R. Groothuis, *New Age – czy naprawdę Nowa Era?* s. 19 n.

⁵⁶ Zob. S. Gawain, L. King, *Za głosem intuicji...*, s. 24 n.; por. J. Jastrzębski, S. Bednarek, *Panteizm*, w: *Encyklopedia Nowej Ery*, s. 268.

⁵⁷ Zob. J.A. Kłoczowski, *Między samotnością a wspólnotą. Wstęp do filozofii religii*, Tarnów 1994, s. 139.

⁵⁸ Zob. M. Eliade, *Mefistofeles i androgyn*, s. 85.

⁵⁹ Zob. tenże, *Traktat o historii religii*, s. 397 n.

zatem wiarę człowieka w pierwotną doskonałość wszechświata. Wiara ta ma swoje odzwierciedlenie w wielu rytuałach i obrzędach plemiennych, których naczelną ideą jest znoszenie sprzeczności i integrowanie przeciwieństw. Z tym zagadnieniem związane są obecne w wielu mitach formuły androgynii boskiej i androgynii ludzkiej. Idea androgynii zakładała współistnienie w jednej istocie cech płci męskiej i żeńskiej. Na płaszczyźnie teologicznej wyraża ona w sposób obrazowy paradoks istnienia bóstwa, które będąc „wszystkim” łączy w sobie wszelkie przeciwieństwa. Na płaszczyźnie ludzkiej formuła ta przekazuje mityczne wyobrażenie o totalnej jedności człowieka i jego pierwotnej doskonałości. Liczne mity ukazują pierwszego człowieka albo jako istotę dwupłciową, albo jako zrośniętą ze sobą parę ludzką. Obecność więc cech zarówno męskich, jak i żeńskich jest w tych przekazach symbolicznym wyrażeniem pewnego ideału człowieczeństwa⁶⁰.

Liczne publikacje z nurtu New Age zawierają opisy „odnowionego” człowieka, który będzie żył w nadchodzącym Wieku Wodnika. Większość z tych opisów, jak się okazuje, wykorzystuje tę samą formułę androgynicznej jednostki ludzkiej, jaką spotkać można w wielu mitologiach⁶¹. Wyraźne tego potwierdzenie znajdujemy na przykład w książce S. Gawain i L. King *Za głosem intuicji*. W jednym z rozdziałów tej pozycji czytamy, że zdolność do rozwijania swojego potencjału i wewnętrzną spójność zapewni człowiekowi jedynie harmonijny w nim związek „energii kobiecej” i „energii męskiej”. Pierwiastek żeński reprezentowany jest przez to, co nazywamy mądrością intuicyjną. Łączy się on z takimi cechami jak: opiekuńczość, uczuciowość i stanowi najdoskonalszą część jaźni. Element męski utożsamiany jest z działaniem, jednością wykonywania różnych czynności w świecie fizycznym a przede wszystkim z racjonalnym myśleniem⁶². We współczesnej kulturze S. Gawain i L. King dostrzegają ogromną dominację pierwiastka męskiego, przy jednoczesnym tłumieniu kobiecej mądrości intuicyjnej. Stan ten jest przyczyną wielu nieszczeń dzisiejszego świata i hamuje rozwój ludzkości. Autorki więc z entuzjazmem odnoszą się do takich zjawisk jak homo- czy biseksualizm. Te orientacje bowiem, ich zdaniem, stanowią wielki krok na drodze do przełamywania tradycyjnych, sztywnych stereotypów. Na przykład mężczyzna w innym mężczyźnie może znaleźć pomoc w poznawa-

⁶⁰ Tamże, s. 43.

⁶¹ Por. F. Capra, *Poza światem przeciwieństw*, Nomos. Kwartałnik Religioznawczy, s. 27.

⁶² Zob. S. Gawain, L. King, *Za głosem intuicji...*, s. 64.

niu kobiecej strony swojej jaźni, nie czując się zmuszony do odgrywania dawnej, narzuconej mu roli męskiej w związku dwojga osób⁶³. W swojej nowej duchowości Ery Wodnika zanika więc wielowiekowy konflikt płci. Pierwiastki męski i żeński, w myśl hasła New Age, powinny uaktywnić się w każdym człowieku. Jednocześnie poziom równowagi między tymi siłami decydować ma o stopniu dojrzałości człowieka⁶⁴. W poglądach owych dostrzec można mityczną ideę, według której doskonałość polega ostatecznie na „zbiegu przeciwieństw” (*coincidentia oppositorum*) wewnątrz danego bytu. Reintegracja przeciwieństw jest jednym z najbardziej archaicznych sposobów wyrażania prapęłni i jedności kosmicznej sprzed stworzenia, paradoksu rzeczywistości Boskiej oraz idealnego obrazu człowieka⁶⁵. Odwoływanie się do takiego modelu mitycznego pojawiającego się w New Age wskazuje na odradzające się we współczesnym świecie pragnienie odzyskania stanu ludzkości doskonałej. Pragnienie to, widoczne w wielu mitologicznych tradycjach obecnie osiągnęło swój „nowoczesny” wymiar.

Reasumując należy stwierdzić, że w doktrynie ruchu New Age zawartych jest wiele elementów rzeczywistości mitycznej. Najbardziej widoczny jest odradzający się mit „Złotego Wieku”, który wyraża się z jednej strony wielkim niezadowoleniem i krytyką współczesnej kultury, z drugiej pragnieniem radykalnej przemiany „upadłego” świata w pełen harmonii i pokoju „raj na Ziemi”. Postulaty radykalnego przejścia od „rozumienia” ku „odczuwaniu” oraz interpretowanie świata przez pryzmat kreowanych modeli wzorcowych zdradzają cechy myślenia mitycznego. Takie modele, jak modernistyczna wizja rzeczywistości, czy obraz doskonałej androgynicznej ludzkości są współczesnymi wersjami dawnych mitów. W popularyzacji poglądów New Age pełnią one bardzo ważną rolę. Mają pomagać człowiekowi w przekraczaniu tego, czego dostarcza mu bezpośrednio doświadczenie i prosta logika oraz zapewnić odkrycie „ukrytego wymiaru wszechświata”.

Sławomir JAGODZIŃSKI

⁶³ *Tamże*, s. 76 n.

⁶⁴ Zob. J. Jastrzębski, S. Bednarek, *Feminizm*, w: *Encyklopedia Nowej Ery*, s. 125.

⁶⁵ Zob. M. Eliade, *Traktat o historii religii*, s. 407: por. tenże, *Mefistofeles i androgyn*, s. 99, 116.